

VŨ THỊ HẢI*

THIÊN CHÚA TRONG QUAN NIỆM CỦA AUGUSTINO

Tóm tắt: Thiên Chúa là một trong những phạm trù trung tâm, nền tảng của nền thần học và triết học Kitô giáo. Làm sáng tỏ quan niệm về Thiên Chúa chính là cơ sở để nhận thức quan niệm của Kitô giáo trong các vấn đề vũ trụ, con người và xã hội loài người. Với mục đích góp phần làm sáng tỏ quan niệm của Kitô giáo về Thiên Chúa, trong bài viết này tác giả tập trung phân tích và trình bày một cách có hệ thống quan niệm về Thiên Chúa của Augustino, một trong những nhà tư tưởng có vai trò đặt nền móng cho toàn bộ nền thần học, triết học Kitô giáo thời kỳ Trung cổ. Augustino đã tìm các luận cứ để chứng minh sự hiện hữu chân thật của Thiên Chúa và ông đã phân tích các quan niệm của mình về bản tính Thiên Chúa. Quan niệm của Augustino về Thiên Chúa đã mở ra một chủ đề mới của thần học và triết học phương Tây - chủ đề chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa.

Từ khóa: Augustino; bản thể luận; quan niệm; Thiên Chúa.

Dẫn nhập

Augustino (354 - 430) là một trong những nhà thần học, triết học lớn của Hội thánh Công giáo, được tôn vinh là tiến sĩ Hội thánh. Với việc luận giải một cách bài bản và có hệ thống các vấn đề cơ bản trong triết học và thần học, ông đã trở thành người giữ vai trò đặt nền móng cho toàn bộ nền triết học, thần học Kitô giáo thời Trung cổ. Thiên Chúa và linh hồn là những mối bận tâm nhất trong toàn bộ tư tưởng của Augustino. Ông cho rằng, để nhận thức Thiên Chúa phải thông

* Khoa Triết học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội.

Bài viết là kết quả nghiên cứu của đề tài “Nhân học Augustino và ảnh hưởng của nó đến chủ nghĩa hiện sinh”. Chủ nhiệm đề tài: TS. Vũ Thị Hải. Mã số: SPHN20-01TT, niên khóa 2020-2021.

Ngày nhận bài: 04/02/2021; Ngày biên tập: 08/4/2021; Duyệt đăng: 10/5/2021.

qua linh hồn và để nhận thức linh hồn thì phải thông qua Thiên Chúa. Thiên Chúa là phạm trù trung tâm, nền tảng trong hệ thống tư tưởng thần học, triết học Kitô giáo. Bởi vậy, làm sáng tỏ quan niệm về Thiên Chúa chính là tiền đề cho việc luận giải các vấn đề khác trong hệ thống tư tưởng này. Xoay quanh phạm trù Thiên Chúa, các nhà tư tưởng thời kỳ Trung cổ như: Augustino, Anselmo, Thomas Aquino,... đã tập trung luận giải hai vấn đề cơ bản: Thiên Chúa có hay không? Nếu Thiên Chúa có thì bản tính Thiên Chúa là gì? Để góp phần nhận thức một cách có hệ thống tư tưởng triết học, thần học Kitô giáo thời kỳ Trung cổ về Thiên Chúa, tác giả sẽ phân tích những nội dung cơ bản của Augustino về vấn đề này.

1. Chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa

Không thể phủ nhận, trong lịch sử triết học phương Tây đã từng xuất hiện nhiều cách chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa: chứng minh bản thể luận, chứng minh vũ trụ luận, chứng minh đạo đức học, chứng minh lịch sử, chứng minh tâm lý học¹, v.v... Nhắc tới việc chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa trong triết học Kitô giáo thời kỳ Trung cổ, người ta thường nhắc nhiều tới Thomas Aquino - nhà triết học kinh viện của thế kỷ XIII, hơn là nhắc tới Augustino - vị giáo phụ nổi tiếng của thế kỷ IV. Song, không thể phủ nhận được, đối với toàn bộ nền triết học Kitô giáo nói chung thì Augustino mới chính là người đầu tiên đề cập đến vấn đề chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa.

Để chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa, Augustino đã xuất phát từ luận điểm sau: “*Tin để mà hiểu, hiểu để mà tin*” (Credo intelligere, intelligere credere). Ông viết: “Chúng ta không thể phủ nhận rằng, đức tin và hiểu biết là những thứ khác nhau, và đối với những vấn đề cực kỳ trọng yếu gắn liền với thần học, đầu tiên chúng ta phải tin trước khi chúng ta tìm biết”². Augustino cho rằng, để chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa trước hết phải tin “Thiên Chúa có”. Xuất phát từ đức tin ấy con người mới có thể tìm kiếm những luận cứ để chứng minh, nếu không có đức tin con người sẽ không thể biết gì về Thiên Chúa. Theo Augustino, đức tin không nhất thiết đảm bảo cho người có đức tin biết Thiên Chúa một cách tường minh nhưng có thể giúp cho họ cảm nghiệm được phần nào về Thiên Chúa, vì Thiên

Chúa là hữu thể siêu việt, không hiện hữu trước các giác quan mà chỉ có thể biết được thông qua những chiêm nghiệm nội tâm. Như vậy, đức tin chính là nguyên tắc bất di bất dịch đối với bất cứ ai muốn thử thách mình trên con đường tìm biết Thiên Chúa.

Những luận cứ của Augustino nhằm chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa được trình bày rải rác qua các tác phẩm, bài giảng, thư từ, tiêu biểu nhất phải kể tới các tác phẩm: *Về tự do ý chí* (De libero arbitrio), *Tự thuật* (Confessiones) và *Thành phố của Thiên Chúa* (cũng gọi là Thành phố Tâm linh - De civitate Dei). Thông qua các tác phẩm này, có thể khái quát thành bốn luận cứ sau: *thứ nhất*, luận cứ xuất phát từ việc quan sát thế giới vạn vật; *thứ hai*, luận cứ xuất phát từ việc xem xét bản chất của sự vật; *thứ ba*, luận cứ xuất phát từ chân lý; *thứ tư*, luận cứ xuất phát từ sự khôn ngoan.

Thứ nhất, luận cứ xuất phát từ việc quan sát thế giới vạn vật

Khi quan sát thế giới vạn vật, Augustino nhận ra rằng, vạn vật trong vũ trụ tuy phong phú, đa dạng đến vô cùng, song lại hài hòa, ăn khớp với nhau một cách hoàn hảo. Vạn vật phong phú và đa dạng, song luôn tồn tại trong tính trật tự, tính mục đích, đồng thời tất cả phối hợp với nhau để làm nên một chỉnh thể thống nhất. Augustino cho rằng, tính trật tự, tính hài hòa và tính thống nhất trong vũ trụ đã tỏ lộ sự khôn ngoan của Đấng cai quản muôn loài là Thiên Chúa³. Tương tự như vậy, nếu quan sát từng sự vật trong vũ trụ, có thể nhận thấy, mỗi sự vật đều là một vũ trụ thu nhỏ trong đó mọi thành tố làm nên nó luôn tồn tại trong sự hài hòa, cân đối, ăn khớp với nhau một cách chặt chẽ. Đồng thời, mỗi sự vật đều là một hiện hữu đẹp đẽ và tốt lành từ trong bản chất, chính chúng đã góp phần làm nên một bức tranh vũ trụ hoàn hảo trong tính tổng thể. Từ toàn bộ những trực cảm đó, Augustino nhận ra sự hiện hữu chân thật của một Đấng sáng tạo đầy quyền năng và trí tuệ là Thiên Chúa, như ông viết: “Tất cả các vật này đều ca tụng Chúa như Đấng tạo dựng muôn loài”⁴. Có thể nhận thấy, bằng việc truy tìm dấu vết của Thiên Chúa một cách trực tiếp thông qua các giác quan thân thể, Augustino chính là nhà triết học Kitô giáo đầu tiên đã đặt cơ sở cho cách chứng minh thần luận về Thiên Chúa.

Thứ hai, luận cứ xuất phát từ việc xem xét bản chất của sự vật

Để tiếp tục lập luận nhằm chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa, trong luận cứ này, Augustino không còn dừng lại ở cách chứng minh thần luận mà sử dụng cách chứng minh bản thể luận. Không dừng lại ở việc quan sát thế giới vạn vật thông qua giác quan, Augustino đã tiếp tục dùng lý trí để truy tìm dấu vết của một bản thể tối cao ẩn chứa sâu xa nơi đằng sau toàn thể tạo vật. Bằng lý trí, ông đưa ra hai lập luận. *Thứ nhất*, không phải là vật chất mà chính hình dạng mới là yếu tố quy định bản chất của sự vật, làm cho sự vật được hiện hữu. Song, nếu hình dạng làm cho sự vật được hiện hữu thì chính con số lại là lực lượng ẩn chứa bên trong làm cho hình dạng được hiện hữu. Vấn đề đặt ra là: con số từ đâu mà có hay cái gì là nguồn gốc tận cùng để làm nên các con số, nhờ đó có các hình dạng và từ các hình dạng khiến cho toàn thể tạo vật được hiện hữu? Ở đây, Augustino đã đặt vấn đề về “cái cơ sở tận cùng” của toàn bộ tồn tại. Những suy luận của lý trí đã dẫn ông đến kết luận: sự vật sẽ không thể hiện hữu, tuyệt đối không thể hiện hữu nếu không nhờ Đấng đã làm nên con số, đó là cha của các con số, là con số của các con số⁵. *Thứ hai*, vì hình dạng là bản chất của sự vật, làm cho sự vật được hiện hữu, vậy nếu hình dạng mất đi thì sự vật cũng không còn. Tuy nhiên, ngay khi sự vật đang hiện hữu thì chúng đã không ngừng biến đổi thành những hình dạng khác nhau, song dù biến đổi thế nào thì sự vật vẫn cứ là nó chứ không thể trở thành cái khác, nghĩa là sự vật luôn luôn ở trong thang bậc tồn tại của chính nó. Điều đó cho thấy, chắc chắn phải có một hình dạng vĩnh cửu, phi không gian, phi thời gian, là hình dạng của mọi hình dạng. Hình dạng ấy không chỉ có năng lực hình dạng hóa các sự vật mà còn có năng lực bảo tồn sự vật trong quá trình hiện hữu của chúng. Nếu như ở trên Augustino đặt vấn đề về cái thực thể tối cao là nguồn gốc của toàn bộ tồn tại thì ở đây ông lại đặt vấn đề về cái thực thể tối cao là cơ sở bảo tồn vạn vật. Augustino cho rằng, hình dạng tối cao đó chính là Thiên Chúa hay là Đấng tạo hóa của toàn thể tạo vật⁶. Như vậy, bằng cách chứng minh bản thể luận, xuất phát từ việc đặt vấn đề truy tìm cái thực thể tối cao là nguồn gốc sản sinh và bảo tồn vạn vật, Augustino đã chứng minh Thiên Chúa tồn tại chân thật, là cha của các con số, là lực lượng bảo tồn vạn vật trong vũ trụ.

Thứ ba, luận cứ xuất phát từ việc xem xét trí tuệ con người

Để tiếp tục luận chứng cho sự hiện hữu chân thật của Thiên Chúa, Augustino phân chia toàn thể tạo vật thành ba thang bậc: một là những sự vật vô tri, vô giác có phẩm tính hiện hữu; hai là những loài động vật vừa hiện hữu và vừa có sự sống; ba là con người vừa hiện hữu, vừa có sự sống và vừa có trí tuệ. Ông nhấn mạnh: “Một viên đá tồn tại nhưng không sống. Một động vật sống nhưng không có trí tuệ. Nhưng chắc chắn, con người vừa có trí tuệ, vừa tồn tại và vừa sống”⁷. Từ đó ông kết luận: con người có vị trí cao nhất trong các thang bậc của tồn tại, và phẩm tính cốt yếu làm cho con người vượt trội lên trên vạn vật chính là trí tuệ.

Từ kết luận trên, Augustino bắt đầu quy hướng vào trong năng lực trí tuệ của con người để truy tìm dấu vết của Thiên Chúa. Ông cho rằng, ba năng lực trí tuệ cơ bản của con người là nhận thức bằng giác quan bên ngoài, nhận thức bằng giác quan bên trong và nhận thức bằng lý trí. Đó cũng là ba giai đoạn trong quá trình nhận thức. Giác quan bên ngoài có năng lực nhận thức các khách thể hữu hình, nhưng lại không thể nhận thức được bản thân nó. Giác quan bên trong có thể nhận thức được cả các khách thể hữu hình và các giác quan bên ngoài, nhưng không thể nhận thức được chính nó. Cuối cùng, lý trí là năng lực trí tuệ cao nhất, vừa có thể nhận thức được các khách thể hữu hình, giác quan bên ngoài và giác quan bên trong, lại vừa có thể nhận thức được chính bản thân nó⁸. Bằng những lập luận như vậy, Augustino kết luận: nếu như con người có vị trí cao nhất trong thế giới vạn vật và trí tuệ là phẩm tính cao nhất của con người thì lý trí chính là năng lực nhận thức cao nhất của trí tuệ⁹.

Từ việc phát hiện ra lý trí là năng lực cao nhất của trí tuệ, Augustino tiếp tục truy tìm một cái gì đó cao hơn cả lý trí, ông viết: “Tôi cầu nguyện để anh có thể tìm ra bất cứ cái gì trong bản chất của con người cao hơn lý trí?”¹⁰. Ông cho rằng, lý trí là một năng lực không bền vững vì có khi đạt tới chân lý, có khi lại không đạt tới chân lý, những tri thức mà lý trí đạt tới có khi đúng, có khi sai. Như vậy, nếu đem so sánh lý trí với chân lý thì chân lý phải có vị trí cao trọng hơn vì bản tính của nó là những tri thức hằng đúng. Từ đó,

Augustino đi đến kết luận rằng: chân lý cao hơn lý trí. Nếu chân lý với tư cách là tri thức phổ quát, bất biến, vĩnh viễn thì chân lý chính là Thiên Chúa. Ông viết: “Tôi không do dự để gọi tên Thiên Chúa cho điều tốt nhất trong cấu trúc tự nhiên của tôi. Tôi không muốn nói rằng, lý trí của tôi thấp hơn Thiên Chúa mà phải là không có bất cứ cái gì cao hơn Thiên Chúa”¹¹, và “Nhu thế là đủ để tôi có thể kết luận rằng, có cái gì đó trong giới tự nhiên khiến anh sẵn sàng thừa nhận là Thiên Chúa”¹². Như vậy, bằng việc xem xét vũ trụ trong tính toàn thể, dõi theo các thang bậc tồn tại trong vũ trụ, Augustino nhận ra con người là tồn tại cao nhất trong toàn thể thụ tạo nhờ phẩm tính trí tuệ. Tiếp tục quy hướng vào trí tuệ, ông đã nhận ra Thiên Chúa chính là chân lý, là tri thức hằng hữu, phổ quát, bất biến, vĩnh viễn cư ngụ bên trong con người.

Thứ tư, xuất phát từ việc xem xét sự khôn ngoan

Căn cứ vào kết luận: chân lý là tồn tại tối cao trong trí tuệ con người, bằng lối suy luận diễn dịch, Augustino lại xuất phát từ chân lý để suy tư tìm kiếm một tồn tại xuất sắc nhất trong thế giới của chân lý. Ông viết: “Không thể phủ nhận, có một chân lý không đòi chứa đựng mọi chân lý không đòi”¹³ chính là sự khôn ngoan, và đó là chân lý tối cao, là chân lý của mọi chân lý. Sự khôn ngoan cao hơn chân lý là một sự thật không thể phủ nhận được, để làm sáng tỏ điều này Augustino đã đem so sánh sự khôn ngoan với chân lý toán học. Ông lập luận: *thứ nhất*, nhờ sự khôn ngoan, chúng ta có thể nhận ra các con số toán học ẩn giấu đằng sau thế giới hữu hình; *thứ hai*, trong khi rất nhiều người đạt tới chân lý toán học thì lại rất ít người đạt tới sự khôn ngoan; *thứ ba*, nhiều người thán phục sự khôn ngoan nhưng lại xem thường chân lý toán học; *thứ tư*, những người nắm được chân lý toán học thì chưa chắc đã khôn ngoan, nhưng những người khôn ngoan thì nắm được cả chân lý khôn ngoan và cả chân lý toán học¹⁴. Với bốn luận cứ đó, Augustino đã đi đến kết luận: *sự khôn ngoan cao hơn chân lý, sự khôn ngoan là chân lý của mọi chân lý*.

Từ kết luận trên, Augustino đặt vấn đề: vậy có gì xuất sắc hơn cả sự khôn ngoan hay không? Để luận giải vấn đề này, ông viết: “Không thể nghi ngờ được rằng, nếu có gì xuất sắc hơn cả sự khôn ngoan thì

đó chính là Thiên Chúa. Dù có hay không có cái gì cao Thiên Chúa thì anh cũng không thể phủ nhận rằng, Thiên Chúa hiện hữu chân thật, đây chính là vấn đề đặt ra cho cuộc tranh luận của chúng ta”¹⁵. Augustino kết luận: Thiên Chúa hiện hữu chân thật và đó là hiện hữu đúng đắn nhất và đầy đủ nhất¹⁶. Thiên Chúa là chân lý của mọi chân lý, là sự khôn ngoan của mọi sự khôn ngoan.

Bằng lối suy luận diễn dịch, dõi theo các nấc thang của thế giới tạo vật và các trình độ nhận thức của con người, Augustino đã chứng minh Thiên Chúa là chân lý, là hiện hữu tối cao và chân thật, không thể phủ nhận được. Phương pháp suy luận theo lối thang bậc của Augustino gần gũi với lối “dẫn xuất” đi lên của Plotin (205-270)¹⁷. Con đường hướng thượng của Plotin khởi đi từ Thế giới vật chất → Linh hồn → Trí tuệ → Cái Đơn nhất, còn Augustino khởi đi từ Thế giới vật chất → Con người → Trí tuệ → Lý trí → Chân lý → Khôn Ngoan → Thiên Chúa. Đây là minh chứng rõ nét cho sự ảnh hưởng sâu sắc của phái Plato trên Augustino.

Không thể phủ nhận được, Augustino chính là nhà triết học Kitô giáo đầu tiên đề cập đến vấn đề chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa. Ông không sử dụng một phương thức duy nhất để chứng minh mà sử dụng nhiều phương thức khác nhau, đồng thời xem xét đối tượng từ nhiều giác độ. Luận cứ đầu tiên thuộc về cách chứng minh thần luận, luận cứ thứ hai thuộc về cách chứng minh bản thể luận, luận cứ thứ ba kết hợp với luận cứ thứ tư thuộc về cách chứng minh mục đích luận. Bốn luận cứ là bốn giai đoạn khác nhau góp phần làm nên một tổng thể nhằm chứng minh sự hiện hữu chân thật của Thiên Chúa. Có thể thấy, phương thức chứng minh Thiên Chúa của Augustino còn rời rạc và chưa hệ thống. Ở đây, Augustino đã cố gắng nhắc nhở người Kitô giáo về một sự thật rằng “Thiên Chúa hiện hữu” hơn là nỗ lực để trình bày một cách có hệ thống các luận cứ của mình. Tuy nhiên, với việc đặt vấn đề chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa, ông đã chỉ ra rằng, xây dựng hệ thống thần học, triết học Kitô giáo một cách bài bản và có hệ thống là nhiệm vụ quan trọng nhất của Kitô giáo thời kỳ này.

2. Quan niệm của Augustino về bản tính Thiên Chúa

Việc chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa chính là nền tảng xuất phát để Augustino tiếp tục luận giải vấn đề “bản tính Thiên Chúa”. Có thể thấy, quan niệm về Thiên Chúa của Augustino có sự hòa quyện chặt chẽ giữa triết học và thần học, rất khó có thể tách bạch giữa hai lĩnh vực này, chính vì thế tác giả sẽ cố gắng khái quát nội dung tư tưởng của triết gia trong chừng mực của lý tính, không sa vào mặc khải của đức tin. Tuy nhiên, để giữ được tính hệ thống của tư tưởng, tác giả không tránh khỏi việc sử dụng những khái niệm mang tính thần học khi luận giải vấn đề này. Quan niệm về bản tính Thiên Chúa của Augustino được thể hiện trong những luận điểm cơ bản sau: Thiên Chúa là bản thể tinh thần vô hạn, bất biến, vĩnh viễn; Thiên Chúa là sự thiện tuyệt đối; Thiên Chúa là duy nhất và có ngôi vị; Thiên Chúa là Đấng tự hữu, toàn năng, là nguyên nhân đệ nhất. Dưới đây, tác giả sẽ đi vào phân tích từng luận điểm trên.

Thứ nhất, Thiên Chúa là bản thể tinh thần, vô hạn, bất biến, vĩnh viễn

Trong quan niệm của Augustino, *Thiên Chúa, trước hết là một bản thể tinh thần phi vật chất*. Thiên Chúa không có kích thước theo chiều dài, chiều rộng, chiều cao và không có khối lượng giống như các sự vật cụ thể¹⁸, do đó con người không thể nhận thức Thiên Chúa bằng các giác quan thân thể giống như nhận thức các sự vật cụ thể mà chỉ có thể nhận thức Thiên Chúa bằng suy tư và cảm nghiệm nội tâm. *Tiếp theo, trong quan niệm của Augustino, Thiên Chúa là vô hạn*. Nếu như các sự vật cụ thể luôn chiếm một khoảng không gian xác định thì Thiên Chúa không giới hạn trong bất cứ một không gian nào mà thâm nhập vào trong toàn thể vũ trụ. Thiên Chúa ở khắp mọi nơi, không chỗ nào cảm hãm được Thiên Chúa, Ngài đổ đầy mình vào trong toàn thể vạn vật. Thiên Chúa không hiện hữu ở đâu nhưng không ở đâu là không hiện hữu, không một vật nào chứa được Thiên Chúa mà Thiên Chúa gồm chứa tất cả¹⁹. Augustino viết: “Thiên Chúa là tất cả những gì Ngài tạo dựng”²⁰. *Cuối cùng, đối với Augustino, Thiên Chúa bất biến và vĩnh viễn, phi không gian, phi thời gian*. Biện dịch là bản tính của thể giới vạn vật. Sinh thành và hiện hữu, phát triển và suy tàn là chu trình tất yếu trong tự nhiên, nhưng Thiên Chúa là bản thể bất di

bất dịch. Tất cả mọi sự vật đều biến đổi, nhưng Thiên Chúa thì bất biến²¹. Trong tác phẩm *Tự thuật*, Augustino viết: “Chúa không phải lúc thế này, lúc thế nọ, nhưng Chúa vốn vậy, vốn vậy và vốn vậy, là thánh, là thánh và là thánh”²², còn trong tác phẩm *Về bản chất của cái thiện*, ông viết: “Cái Thiện tối cao vượt qua tất cả những cái khác là Thiên Chúa. Vì thế là cái tốt lành không đổi, vĩnh viễn chân thật và bất tử chân thật”²³.

Trong suy tư của Augustino về bản tính Thiên Chúa, ông luôn sử dụng phương pháp so sánh khi đặt Thiên Chúa trong tương quan với thế giới vật chất và từng bước chỉ ra những yếu tính độc đáo và siêu việt của Thiên Chúa, làm nổi bật lên bản tính của Ngài. Có thể nhận thấy, sự đối lập giữa Thiên Chúa và thế giới thụ tạo là sự đối lập giữa tinh thần với vật chất, giữa vô hình và hữu hình, giữa vô hạn và hữu hạn, giữa vĩnh cửu và nhất thời. Trong tương quan đó, Thiên Chúa xuất hiện như một hữu thể siêu việt, phi thường ở trong tất cả và ở trên tất cả.

Thứ hai, Thiên Chúa là cái thiện tuyệt đối

Câu hỏi đầu tiên đặt ra với Augustino là “Cái thiện là gì?”. Ông cho rằng, cái thiện là sự tốt lành đáng được ao ước, tìm kiếm và việc sở hữu nó làm cho con người trở nên hạnh phúc. Như vậy, toàn thể tạo vật trong vũ trụ đều tốt lành từ trong bản chất, do đó chúng đều là cái thiện²⁴. Theo Augustino, thế giới vạn vật có trật tự thang bậc nhất định, vì thế phải có một cái gì đó là cái thiện tối cao ở trên mọi cái thiện, là cái tốt lành tuyệt đối vượt lên trên mọi sự tốt lành. Đó chính là Thiên Chúa. Ông viết: “cái Thiện tối cao (cái Thiện tuyệt đối) vượt lên trên tất cả những cái khác chính là Thiên Chúa”²⁵.

Để luận chứng quan niệm cho rằng, Thiên Chúa là cái thiện tối cao, tuyệt đối trong vũ trụ, theo Augustino, cái thiện tuyệt đối phải đảm bảo hai điều kiện: *thứ nhất*, không có gì tốt hơn nó; *thứ hai*, nó không thể bị mất đi do ý chí của chúng ta. Truy tìm trong các thang bậc của tồn tại, Augustino cho rằng, thực thể duy nhất đáp ứng được cả hai điều kiện trên chính là Thiên Chúa: Ngài là đáng tốt lành nhất trong tất cả mọi sự tốt lành, đồng thời không thể mất đi do ý muốn của chúng ta. Do đó, Thiên Chúa chính là cái thiện tuyệt đối trong vũ trụ.

Thiên Chúa là cái thiện tuyệt đối còn bởi vì ở nơi Thiên Chúa có sự hội tụ của mọi giá trị, mọi phẩm chất hoàn hảo nhất trong vũ trụ mà không có tạo vật nào có thể sánh được²⁶. Augustino lập luận, mỗi sự vật đều chứa đựng sự tốt lành riêng của nó, có bao nhiêu sự vật trong vũ trụ thì có bấy nhiêu sự tốt lành, Thiên Chúa là Đấng sáng tạo ra vạn vật, vì thế Thiên Chúa không thể ban phát điều mà Ngài không có. Do đó, Thiên Chúa phải là cái thiện tuyệt đối, còn mỗi tạo vật chỉ là cái thiện tương đối. Trong tác phẩm *Độc thoại*, Augustino viết: “Ôi Chúa! Đấng Chân lý, trong Người, nhờ Người và qua Người mà tất cả mọi chân lý là chân thật; Ôi Đấng Khôn Ngoan! Trong Người, nhờ Người và qua Người mà tất cả mọi người khôn ngoan trở nên khôn ngoan; Ôi Sự Sống chân thật và hoàn hảo, trong Người, nhờ Người và qua Người đã làm sống động tất cả những người sống chân thật và hoàn hảo; Ôi Vẻ Đẹp, trong Người nhờ Người và qua Người mà tất cả mọi phúc lành trở nên phúc lành”²⁷. Như vậy, Thiên Chúa với tư cách là cái thiện tuyệt đối chính là sự hội tụ tuyệt đối của các giá trị chân - thiện - mỹ trong vũ trụ này.

Ngoài ra, để phân biệt sự khác nhau giữa cái thiện tuyệt đối và cái thiện tương đối, trong tác phẩm *Về bản chất của cái thiện*, Augustino đã căn cứ vào ba yếu tố thể hiện bản chất của sự vật là “hình thức, kích thước và trật tự”. Theo đó, hình thức, kích thước và trật tự của sự vật chính là cơ sở quy định sự tốt lành của sự vật, chúng hiện hữu ở mức độ nào thì sự vật sẽ tốt lành ở mức độ ấy. Sự vật sẽ tốt lành hơn khi hình thức, kích thước và trật tự của sự vật hiện hữu ở mức độ cao hơn; mức độ tốt lành sẽ giảm đi khi kích thước, hình thức và trật tự của sự vật hiện hữu ở mức độ thấp hơn; và sự vật sẽ không còn nếu không còn sự hiện hữu của hình thức, kích thước và trật tự²⁸. Căn cứ vào lập luận này, Augustino chỉ ra rằng, vì Thiên Chúa là bất biến nên hình thức, kích thước và trật tự ở nơi Thiên Chúa không thể hư hoại, giảm sút hay mất đi mà luôn hiện hữu ở mức độ hoàn thiện nhất, mà “bất cứ bản chất nào không thể bị hư hoại thì chính là cái tốt lành tối cao, đó là Thiên Chúa”²⁹. Vậy, Thiên Chúa chính là cái thiện tối cao, tuyệt đối trong vũ trụ. Trong khi đó, các sự vật do Thiên Chúa sáng tạo ra từ hư vô nên có đặc tính biến đổi và khả tử, chúng không ngừng vận động, biến đổi theo thời gian, do đó hình thức, kích thước và trật tự của chúng cũng không

ngừng thay đổi, có thể bị suy giảm và mất đi. Bởi vậy, trong tương quan với Thiên Chúa, vạn vật chỉ có thể là cái thiện tương đối.

Ở đây, có thể nhận thấy, Thiên Chúa hay cái thiện tuyệt đối của Augustino có sự tương đồng với ý niệm thiện của Plato. Không thể phủ nhận được, Augustino đã kế thừa ý niệm thiện của Plato và mang lại cho nó một ý nghĩa tôn giáo. Cũng như ý niệm thiện của Plato, Thiên Chúa của Augustino cũng là ý niệm của mọi ý niệm, cái thiện của mọi cái thiện. Tuy nhiên, sự khác biệt giữa Augustino và Plato là ở chỗ, ý niệm thiện của Plato không có năng lực sáng tạo, còn Thiên Chúa của Augustino vừa là đấng toàn năng, sáng tạo vạn vật, vừa là sự đồng nhất tuyệt đối của mọi giá trị.

Thứ ba, Thiên Chúa là duy nhất nhưng có ngôi vị

Một vấn đề lớn được đặt ra đối với các nhà tư tưởng Kitô giáo trong những thế kỷ đầu Công nguyên là “có một Thiên Chúa duy nhất tối cao hay có nhiều Thiên Chúa?”. Vấn đề này xuất hiện trong bối cảnh cuộc xung đột giữa thuyết nhất nguyên của Kitô giáo với thuyết nhị nguyên của phái Manès, ngoài ra còn bởi những vướng mắc trong hệ thống tín điều mặc khải. Phái Manès nắm giữ thuyết nhị nguyên cho rằng, thế giới là một cuộc đấu tranh trường kỳ giữa hai lực lượng Thiện và Ác, đó là hai vị thần tranh giành quyền thống trị vũ trụ³⁰. Giáo thuyết của phái Manès chính là thách thức lớn đối với Kitô giáo trong việc bảo vệ đức tin vào một Thiên Chúa duy nhất, là cội nguồn của vạn vật trong vũ trụ. Bên cạnh đó, trong khi bảo vệ đức tin vào một Thiên Chúa duy nhất thì trong giáo lý của Kitô giáo lại tồn tại ba khái niệm khác nhau: Chúa Cha, Chúa Con và Thánh Thần. Vậy Thiên Chúa là duy nhất hay có nhiều Thiên Chúa khác nhau cùng hiện hữu? Tìm câu trả lời hợp lý cho vấn đề này là một thách thức lớn được đặt ra đối với các trí thức Kitô giáo đương thời. Trong bối cảnh đó, xuất hiện hai cách luận giải: *thứ nhất*, đến từ các giáo phụ Đông phương (các giáo phụ Hy Lạp); *thứ hai*, đến từ các giáo phụ Tây phương (các giáo phụ Latin). Các giáo phụ Đông phương cho rằng, Chúa Cha, Chúa Con và Chúa Thánh Thần (Thần Khí) là ba ngôi vị cùng song song tồn tại, nhưng đồng nhất về mặt bản tính. Cách luận giải này hàm chứa nguy cơ phá vỡ thuyết nhất nguyên của Kitô giáo.

Để bảo vệ thuyết nhất nguyên Kitô giáo, Augustino khẳng định, Thiên Chúa là một bản thể duy nhất, thống nhất trong ba ngôi vị. Để làm sáng tỏ quan niệm của mình, ông đã viện dẫn cấu trúc tâm lý nhân bản để minh họa cho cấu trúc Chúa Ba Ngôi. Theo đó, Chúa Cha, Chúa Con và Chúa Thánh Thần tương ứng với linh hồn - ý thức - tình yêu. Linh hồn - ý thức - tình yêu không phải là linh hồn mà chỉ là một linh hồn duy nhất nhưng thể hiện ở ba phương diện khác nhau. Augustino cũng đưa ra một ví dụ khác để minh họa cho cấu trúc Chúa Ba Ngôi, theo đó, Chúa Cha, Chúa Con và Thánh Thần cũng tương ứng với ký ức - lý trí - ý chí. Ký ức cho ta thấy được mình, lý trí cho ta biết mình, ý chí cho ta yêu mến mình, song ba chức năng này không làm thành ba linh hồn mà chỉ là một linh hồn duy nhất³¹. Các bộ ba của linh hồn là những minh họa sống động và dễ hiểu có thể mang lại hình dung cụ thể về Chúa Ba Ngôi với tư cách một Thiên Chúa duy nhất thống nhất trong tính ngôi vị.

Có thể thấy, trong vấn đề về Chúa Ba Ngôi, xuất hiện hai cách giải thích theo logic trái ngược nhau: các giáo phụ Đông phương đi từ ba ngôi vị đến một bản tính, ngược lại, các giáo phụ Tây phương lại đi từ một bản tính duy nhất đến ba ngôi vị³². Sự luận giải về Chúa Ba Ngôi là một trong những đóng góp rất lớn của Augustino đối với thần học và triết học Kitô giáo. Nó là minh chứng sống động cho sự nỗ lực của lý trí trong việc làm sáng tỏ hệ thống tín điều mặc khải.

Thứ tư, Thiên Chúa là Đấng tự hữu, toàn năng, là nguyên nhân đệ nhất

Trong tác phẩm *Tự thuật*, Augustino viết: “Chúa hằng sống, và chẳng có sự gì chết trong Chúa cả, vì trước muôn đời và trước tất cả những gì có thể được gọi là trước, Chúa đã có và Chúa là Thiên Chúa và là Chúa tất cả những gì Chúa tạo dựng và nơi Chúa chứa đựng nguyên nhân của mọi vật chóng qua, và nguồn gốc bất biến của mọi vật thay đổi, và các lý trí vĩnh cửu mọi vật vô lý trí và tạm thời”³³. Như vậy, Thiên Chúa chính là Đấng tự hữu, toàn năng và là nguyên nhân đệ nhất của mọi nguyên nhân. Thiên Chúa là Đấng tự hữu vì Thiên Chúa là một hữu thể vĩnh cửu, tồn tại trước mọi không gian, thời gian và sự hiện hữu của Thiên Chúa không lệ thuộc bất kỳ sức mạnh nào từ bên ngoài, trong khi đó, vạn vật trong vũ trụ chỉ là những

tồn tại lệ thuộc, phó thác vận mệnh của chúng cho Đấng sáng tạo. Thiên Chúa là Đấng toàn năng và nguyên nhân đệ nhất vì Thiên Chúa không chỉ là cội nguồn sáng tạo toàn thể vạn vật trong vũ trụ mà còn là vị chúa tể làm cho vạn vật tồn tại một cách có trật tự, có mục đích, hài hòa và thống nhất. Augustino viết: “Chúa là Thiên Chúa toàn năng, tạo dựng và duy trì vạn vật, tác tạo trời đất”³⁴.

Kết luận

Trên cơ sở chân lý mặc khải, đồng thời tiếp thu những hạt nhân lý luận của nền triết học cổ đại, Augustino đã chứng minh sự hiện hữu của Thiên Chúa là chân thật. Thiên Chúa là một bản thể tinh thần phi vật chất, vô hạn, bất biến, vĩnh viễn, toàn thiện, toàn năng, là nguyên nhân đệ nhất, là một bản thể thống nhất trong tính ngôi vị. Quan niệm về Thiên Chúa của Augustino là minh chứng sâu sắc của sự gặp gỡ giữa hai truyền thống văn hóa: truyền thống Hy Lạp cổ đại và truyền thống Do Thái - Kitô giáo. Ở đây, ý niệm thiện của Plato, cái Đơn nhất của Plotin, cùng với biểu tượng Thiên Chúa trong Kinh Thánh đã hòa làm một trong quan niệm về Thiên Chúa của Augustino. Đối với nền thần học, triết học Kitô giáo, có thể nói, Augustino chính là người đầu tiên đặt vấn đề chứng minh Thiên Chúa. Ông đã chứng minh Thiên Chúa theo ba cách tiếp cận khác nhau: chứng minh thần luận, chứng minh bản thể luận và chứng minh mục đích luận. Kể từ ông, chủ đề chứng minh Thiên Chúa đã trở thành nội dung trọng tâm của thần học, triết học Kitô giáo nói riêng và thần học triết học phương Tây nói chung. Đồng thời, những phương thức chứng minh của ông đã đặt nền móng cho việc chứng minh Thiên Chúa ở nhiều triết gia sau này. Trong quan niệm về bản tính Thiên Chúa, Augustino đã có những đóng góp rất lớn cho nền thần học, triết học Kitô giáo trong việc bảo vệ thuyết nhất nguyên hay là đức tin vào một Thiên Chúa duy nhất. Đối với triết học phương Tây nói chung, ông đã góp phần làm sáng tỏ bản tính của hữu thể tuyệt đối, cội nguồn tốt cùng của thế giới vạn vật. Với những nỗ lực trong việc luận giải bản tính Thiên Chúa, Augustino đã tạo lập nền tảng quan trọng cho sự phát triển của nền tư tưởng Kitô giáo trong ý niệm về Thiên Chúa. /.

CHÚ THÍCH:

- 1 Xem: Đỗ Minh Hợp, Lê Hải Thanh, Nguyễn Anh Tuấn, Nguyễn Thanh (2005), *Tôn giáo lý luận xưa và nay*, Nxb. Tổng hợp Tp. Hồ Chí Minh, tr. 196 - 199.
- 2 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Cambridge University Press, New York, USA, tr. 137.
- 3 Augustino (1958), *The City of God*, Published by Doubleday, New York, p. 239.
- 4 Augustino (2007), *Tự Thuật*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội, tr. 665.
- 5 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Cambridge University Press, New York, USA, p. 161.
- 6 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, pp. 163 - 164.
- 7 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, p. 138.
- 8 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, tr. 141.
- 9 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, tr. 143.
- 10 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, tr. 143.
- 11 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, tr. 143.
- 12 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, tr. 144.
- 13 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, tr. 156.
- 14 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, tr. 155
- 15 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, tr. 160.
- 16 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, tr. 160.
- 17 Plotin là triết gia Hy Lạp cổ đại. Có ba nguyên lý cơ bản trong hệ thống nguyên lý của ông: Nhất thể, tâm trí và linh hồn. Thầy của ông là Ammonius Saccas và ông là một người theo trường phái Plato. Theo: <https://vi.wikipedia.org/wiki/Plotinus>
- 18 Xem: Augustino (2007), *Tự Thuật*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội, tr. 264.
- 19 Augustino (2007), *Tự Thuật*, Sđd, tr. 327.
- 20 Augustino (2007), *Tự Thuật*, Sđd, tr. 188.
- 21 Augustino (2007), *Tự Thuật*, Sđd, tr. 429, 607.
- 22 Augustino (2007), *Tự Thuật*, Sđd, tr. 719.
- 23 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Cambridge University Press, New York, USA, p. 326.
- 24 Augustino (2007), *Tự Thuật*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội, tr. 441.
- 25 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Cambridge University Press, New York, USA, p. 326.
- 26 Michael D. Moga (2013), *Trong sự tìm kiếm tôn giáo đích thực*, Người dịch: Lê Đình Trị, Nxb. Phương Đông, tr. 142.
- 27 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Cambridge University Press, New York, USA, p. 24.
- 28 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, tr. 327.
- 29 Augustine (2006), *Earlier Writings*, Sđd, tr. 328.
- 30 Xem: Phan Tấn Thành (2013), *Về nguồn. Quyển II: thời các giáo phụ*, Học viện Đa Minh, tr. 510.

- 31 Tân Yên (2013), *Mầu nhiệm một Chúa ba ngôi*, Nxb. Phương Đông, tr. 105.
- 32 Phan Tấn Thành (2013), *Về nguồn. Quyển II: thời các giáo phụ*, Học viện Đa Minh, tr. 514.
- 33 Augustino (2007), *Tự Thuật*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội, tr. 186.
- 34 Augustino (2007), *Tự Thuật*, Sđd, tr. 676.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Augustino (1958), *The City of God*, Published by Doubleday, New York.
2. Augustine (2006), *Earlier Writings*, Cambridge University Press, New York, USA.
3. Augustino (2007), *Tự Thuật*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội.
4. Doãn Chính, Đinh Ngọc Thạch (1999), *Triết học trung cổ Tây Âu*, Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
5. Đỗ Minh Hợp, Nguyễn Anh Tuấn, Nguyễn Thanh, Lê Hải Thanh (2005), *Tôn giáo lý luận xưa và nay*, Nxb. Tổng hợp Tp. Hồ Chí Minh.
6. Michael D. Moga (2013), *Trong sự tìm kiếm tôn giáo đích thực*, Người dịch: Lê Đình Trị, Nxb. Phương Đông, Tp. Hồ Chí Minh.
7. Phan Tấn Thành (2013), *Về nguồn. Quyển II: thời các giáo phụ*, Học viện Đa Minh.
8. Phan Văn Tinh (2010), *Triết học thượng cổ Tây phương ảnh hưởng trên Kitô giáo*, Nxb. Phương Đông, Tp. Hồ Chí Minh.
9. Tân Yên (2013), *Mầu nhiệm một Chúa ba ngôi*, Nxb. Phương Đông, Tp. Hồ Chí Minh.

Abstract

GOD IN AUGUSTINO' CONCEPTION

Vũ Thị Hải

Ha Noi National University of Education

God is one of the central and fundamental categories of Christian theology and philosophy. Clarifying the concept of God is the basis for understanding Christianity's conception about the universe, human beings, and human society. In order to shed a light on the Christian conception of God, the author analyzes and systematically presents Augustine's conception of God- one of the most influential thinkers who played the role of laying the foundation for the entire Christian theology and philosophy of the Middle Ages. Augustine indicated arguments to prove the true existence of God and he analyzed his notion of God's nature. Augustine's conception of God opened up a new topic of Western theology and philosophy- proving the existence of God.

Keywords: Augustine; ontology; conception; God.